

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.15.11>

Volume 7/3

2023 p. 170-187

OSMANLI DÖNEMİ SÜRELİ YAYINLARINDA MÛSİKÎ: MEKTEB MECMUASI ÖRNEĞİ

MUSIC IN OTTOMAN PERIODICALS: THE CASE OF MEKTEB MAGAZINE

Talha GÜNAYDIN*

ÖZ

Osmanlı Dönemi süreli yayıncılığının birçok örneğinin bulunduğu bir dönemde 1891-1898 yılları arasında “Pazartesi Günleri Çıkarılır. Fennî ve Edebî Risâledir” ifadesiyle yayınlanan Mekteb mecmuası, ilk sayılarda ağırlıklı olarak çocukların ve halkın eğitimi üzerine konular içermekteyken, ilerleyen sayılarda sanat ve edebiyat dergisi haline dönüşmüştür. Toplamda 185 sayısı bulunan mecmua, Servet-i Fünûn edebiyatına geçiş dönemi itibarıyla Türk Edebiyatı açısından kıymetlidir. Üç farklı yayın dönemine sahip olan mecmua ilk dönemde Karâbet Efendi, İkinci ve üçüncü dönemlerde İsmail Hakkı Bey imtiyazıyla bazı yıllar on beş günde bir bazı yıllarda ise haftalık olarak yayınlanmıştır. Yazarları arasında Ahmet Rasim, Fâik Esad, Adanalı Ziyâ, Ali Muzaffer, Mazhar Bey, Sürûş, Mehmet Celâl, Hâlîde Edip, Halit Ziyâ, Necip Âsım, Rızâ Tefîk, Hüseyin Dâniş, İbrâhim Hakkı Paşa, Müstecabizâde İsmet, Muallim Feyzi, Reşid Bey, Fâik Reşad, Salih Zeki, Cemil Zeki, Hüseyin Sîret, Tefîk Fikret ve Mehmed Celâl gibi isimler bulunmaktadır. Neşredilen her baskısında ahlâkî ve eğitici hikayelerin yer aldığı mecmuada ayrıca Osmanlıca, Farsça, Arapça ve Fransızca gibi lisanlara ait dilbilgisi kurallarının konu edildiği bölümler yer almaktadır. Türk ve Avrupa edebiyatı eserlerinin yanı sıra her iki medeniyete ait gelişmeleri, mûsikî, mimarî ve resim gibi güzel sanatlara ait konular da işlenmektedir.

Dönemi itibarıyla önemli bir ihtiyacı karşılayan Mekteb dergisi her ne kadar Rüşdiye ve İdâdî öğrencileri için müfredata uygun tasarlanmış olsa da yalın dili ve toplumun her kesimine hitap edecek şekilde halkın istifadesine sunulmuştur. Tarafımızdan tespit edilen yazılarda ‘Mûsikî, Savtın Ahvâl-i Mûsikîyyesi, Hikmet-i Tabî’iyye, Uzv-ı Sem’ (kulak) ve Savt (ses), Mizher (Mûsikî Âlâtı)’ başlıklarıyla mûsikîye dair bilgiler yer almaktadır. Bu yazılar mecmuanın diğer bütün yazılarıyla birlikte değerlendirildiğinde her branşta olduğu gibi özenle hazırlanarak dönemin

---

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ve Sanatları Bölümü, Türk Din Mûsikîsi Ana Bilim Dalı, E-mail: talhagunaydin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5910-3552, İstanbul, Türkiye.

gençlerinin entelektüel derinliğini artırmak ve kültür bilinci aşılacak istenildiğini göstermektedir.

Bu çalışmada ilgili mûsikî makâleleri latinize edilmiş olup, değerlendirilmiştir. Geniş yazar kadrosu ile büyük emek verilerek meydana getirilen Mekteb Mecmuası yayınlandığı döneme ve Türk toplumunun kültürel hafızasına ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Süreli Yayınlar, Mekteb Mecmuası, Mûsikî, Kültür*

ABSTRACT

In a period when there were many examples of Ottoman periodical publishing, Mekteb was published between 1891 and 1898 under the title "Published on Mondays. It is a magazine of science and literature" between 1891 and 1898, the Mekteb periodical, which mainly focused on the education of children and the public in the first issues, transformed into a magazine of art and literature in the following issues. The periodical, which had 185 issues in total, is valuable in terms of Turkish Literature as a transition period to Servet-i Fünûn literature. The periodical, which had three different publication periods, was published every fifteen days in some years and weekly in some years under the privilege of Karâbet Efendi in the first period and İsmail Hakkı Bey in the second and third periods. Among its authors were Ahmet Rasim, Fâik Esad, Adanalı Ziyâ, Ali Muzaffer, Mazhar Bey, Sürûş, Mehmet Celâl, Hâlide Edip, Halit Ziyâ, Necip Âsım, Rızâ Tefik, Hüseyin Dâniş, İbrâhim Hakkı Paşa, Müstecabizâde İsmet, Muallim Feyzi, Reşid Bey, Fâik Reşad, Salih Zeki, Cemil Zeki, Hüseyin Sîret, Tefik Fikret, and Mehmed Celâl. In each edition, there are moral and educational stories, as well as sections on the grammar rules of Ottoman Turkish, Persian, Arabic and French. In addition to the works of Turkish and European literature, it also covers the developments of both civilizations and the fine arts such as music, architecture and painting.

Although the Mekteb magazine, which met an important need in its period, was designed in accordance with the curriculum for Rüşdiye and İdâdî students, it was presented to the public in a simple language and in a way to appeal to all segments of society. The articles identified by us include information on music under the titles 'Mûsikî, Savtın Ahvâl-i Mûsikîyyesi, Hikmet-i Tabî'iyye, Uzv-ı Sem' (ear) and Savt (sound), Mizher (Mûsikî Âlâtı)'. When these articles are evaluated together with all the other articles of the periodical, it is evident that they were prepared with care, as in every other branch, to increase the intellectual depth of the young people of the period and to instill cultural awareness.

In this study, relevant music articles were latinized and evaluated. The Mekteb Magazine, which was created with great effort with a large staff of writers sheds light on the cultural memory of Turkish society of the period it was published.

Keywords: *Ottoman State, Periodicals, Mekteb Magazine, Music, Culture*

GİRİŞ

Devletlerin siyasi mevcudiyetleri ve yapısal özellikleri bir değişim ve dönüşüm geçirmesiyle birlikte kendilerini var ettikleri toplum ve kültürde ortaya çıkan ürünler geçmiş dönemlerin aktarımını kendine özgü araçlarla sağlamıştır. Osmanlı Devleti özelinde konuyu ele alındığında oldukça uzun bir dönem ve bu dönemle birlikte kültürel zenginlik karşımıza çıkmaktadır. Bütün Osmanlı yayın hayatının tamamıyla ele alınması

TOBİDER

International Journal of Social Sciences

Volume 7/3 2023 p. 170-187

çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. İncelediğimiz Mekteb mecmuasının bize çizmiş olduğu tarihsel sınırlar çerçevesinde yayın süreci ve yayın sürecinin sanatsal, toplumsal ve kültürel altyapısı aktarılacaktır.

19. yüzyıl Osmanlı Devleti için bir reform dönemidir. Dönemin reformları çok yönlü ve kapsamlı olarak planlanmıştır. Böyle bir planlamada eğitim, vergi, askerlik, bürokrasi, sağlık ve gündelik hayat gibi toplumun birçok katmanına hitap edecek düzenlemeler yapılmıştır (Saydam, 2002: 533).

Reform çalışmalarına yönelik adımlar özellikle II. Mahmut döneminde atılmış, Sultan Abdülmecit dönemiyle süregelmiş ve Tanzîmât Fermânı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ile oldukça hız kazanmıştır. Bu çalışmalar Abdülaziz döneminde yavaşlansa da II. Abdülhamid döneminde zirveye ulaşmıştır. Modernleşme atılımlarında bulunan II. Abdülhamid özellikle eğitime öncelik vermiştir. Böyle bir yenilikçi geleneğin altındaki algı kendilerini tanzimat politikalarının varisi olarak görmeleri sebebiyledir (Mardin, 1997: 53).

Osmanlı Devleti için gazete ve dergi gibi süreli yayınların çıkması sürecinde genelde Fransa etkisi bulunmaktadır. Hazırlanan gazete ve dergiler Fransa modeli takip edilmiştir. III. Napolyon tarafından Fransa’da basın denetimi için geliştirilen düzenleme ve kurallar Osmanlı tarafından örnek alınmıştır (Gönenç, 2004: 98).

1857 yılında yayınlanan Matbaa Nizamnamesi Osmanlı basın hayatına bir düzenleme getirmiştir. Nizamnamenin vurguladığı en önemli husus yayın gazete yayınlanması için hükümet izni zorunluluğunun getirilmesidir. Düzenlemenin ardından, ilk bağımsız Türkçe gazete olan Tercüman-ı Ahvâl (1860) yayın hayatına başlamıştır. Gazetede yayınlanan metinlerde kullanılan dil ve içerikte halk tarafından anlaşılır olmaya dikkat eden bir tutum izlenmiştir. Akabinde Tasvir-i Efkâr (1862), İbret Gazetesi (1872), Hürriyet, Terakki, Mecmua-i Fünûn (1862) yayınları çıkmıştır. Teknolojik gelişmelerden doğrudan etkilenen gazete ve mecmualarının sayıca artmasında matbaa kullanımının katkısı oldukça fazladır. 1893-1907 yılları arasında 199 olan matbaa sayısı 1908-1919 yıllarında 368’e çıkmıştır (Saydam, 2002: 548).

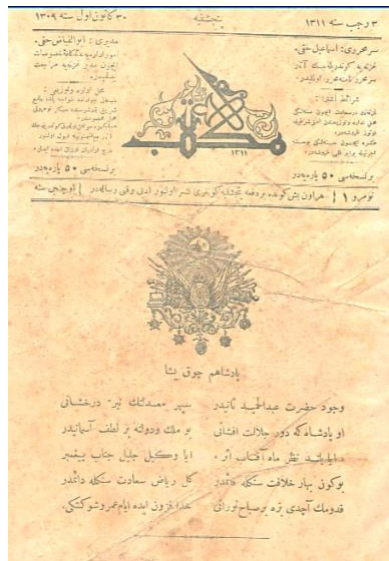
Korkmaz’a göre Türk yayın hayatında yeniden oluşumun miladı sayılacak tarih 1859 yılıdır. Batı dünyasından düşünce ve sanat alanında önemli tercümeleme hareketlerinin dilimize kazandırılması yenileşme hareketlerinin düşünsel zeminde ilerlemesinde katkı sağlamaktadır. Örneğin Münif Paşa’nın Muhâverât-ı Hikemiyye adlı çevirisi Volter, Fenelon ve Fontenel’e ait seçme felsefi metinlerden oluşmaktadır (Korkmaz, 2009: 25). Ayrıca dönemde çıkarılan dergiler içerik olarak incelendiğinde oldukça farklı içeriklere yer verildiği görülmektedir. Güzel sanatlar, tarih, askerlik, spor, edebiyat, eğitim, mizah, kadın, din, çocuk, iktisat gibi hemen her konuda bir içeriğe yer verilmiştir. Ayrıca siyasi hareketliliklerden etkilenen yayın sürecinde çok sayıda dergi açılıp kapanmış veya bir duraklama dönemi geçirmiştir (Ahmetoğlu, 2010: 20-21).

19. Yüzyıl'da Batı, Osmanlı aydın ve yöneticilerinin dikkatini çekmiştir. Bu dönemde İslam'a aykırı olmadığı müddetçe yeni şartlar ve düzenlemelerin alınmasında bir sakınca görülmemiştir. Burada temel kaygı devletin tahribatının önüne geçerek askeri, siyasi ve kültürel olarak desteklemektir. Etkileşim döneminin en açık kendini gösterdiği dönem 19. Yy.'dır (Karabulut, 2016: 64-65). II. Abdülhamid döneminde iletişim hızla artmıştır. Gazete, dergi ve kitap fiyatları düşmüş elit tabakanın elinde olan okuryazarlık alt tabakaya yayılmaya başlamıştır. Toplumsal hareketlilikle birlikte iç-dış haberler daha çok nüfusa ulaşmıştır (Karpat, 2005: 216).

Tanzimat sonrasında Batı'ya meyledilmesi beraberinde Batılı anlamda bir düşünce yapısı getirmiştir. Manzum hikayeler yerini realist hikayelere bırakmıştır. Nesir yerini gittikçe sadeleşen bir yapı kazanmış sanatlı söyleşiler geride bırakılmıştır. Bu değişimin ilk görüldüğü alanlar ise yeni bir edebî tür olarak yayına başlayan gazete ve sonrasında dergilerdir. II. Mahmut gazetelerde kullanılan dilin sadeleşmesine yönelik emir vermiş ve gazetelerin temel amacının her seviyedeki halk tarafından anlaşılması olduğu vurgulanmıştır. Dilde böyle bir sadelik yayın hayatı için önemli bir adımdır. 1832 yılında Tercüme Odası kurulmuştur. Batıdan getirilen kelime ve kavramların karşılığını bulmak için çalışılmıştır. Ancak karşılığın bulunamadığı durumlarda Arapça, Farsça, Fransızca vd. kelimeler aynen kullanılmaya devam edilmiştir (Timur, 1995 :8-9).

1860'lı yıllar sonrası dergi yayıncılığı için zengin bir döneme geçilmiştir. II. Abdülhamid döneminde sıkı bir denetimin olmasına rağmen dergi yayıncılığı özellikle edebiyat ve ziraat alanlarında oldukça önemli gelişme göstermiş olup sanatsal, kültürel ve edebî konuları ele alan Mecmua-ı Ebuzziyâ, İnsâniyet, Güneş, Haver, Mîzan, Hazine-i Evrak, Mirat-ı Âlem Afak, Mecmua-ı Âsar, Gayret, Berk, Manzara, Nilüfer, Eftal, Servet-i Fünûn, Mâlûmat, Mütalaa, İrtika ve Mecmua-ı Edebiye adlı dergiler yayımlanmıştır (Demir, 2016: 71).

Resim 1: Mekteb Mecmuası'nın 3 Receb 1311 tarihli sayısına ait kapak sayfası

Mekteb Dergisi'nin yayın dönemi II. Abdülhamid yönetiminde olup siyasi ve içtimai zorlukların yaşandığı bir dönemdir. Derginin yazarları devlet aleyhinde hiçbir yaz yazmamıştır. Özellikle devletin, milletin birlikteliği, millî ve mânevî duyguların desteklenmesi için çalışmışlardır. 1891-1897 yılları arasında böyle bir atmosferde yayınlanan dergi, Sultan Abdülhamid Han tarafından teşekkür ve taltife tabi tutulmuştur. Bu özel metinlere derginin sayılarının içinde rastlamak mümkündür. Derginin yazı hayatının sonlanmasıyla aynı yazar ekibi Servet-i Fünûn dergisini teşekkül ettirmişlerdir (Timur, 1995: 17-18).

Mekteb dergisinin okuyucununun eğitim ve öğretim sürecini üstlenen bir okul olma misyonu ile yayın yaptığı görülmektedir (Keleş, 1999: 5). Mekteb dergisi incelemelerinde içerik yönüyle iki ve üç devreye ayrılarak ele alındığı görülmektedir. Keleş tarafından müdüriyet açısından bir dönem ayrımı yapılmış ve iki döneme ayrılarak incelenen dergi, Timur tarafından 3 döneme ayrılarak ele alınmıştır. I. devrede okul mecmuası özelliğini taşımaktadır. Özellikle Rüşdiye ve İdadi programlarını uygun olarak dil, tarih, coğrafya, edebiyat, matematik, ahlak ve tabiat alanlarında konulara yer verilmiştir. II. devrede mecmua okul dergisi yapısını korumaya devam etmekle birlikte edebiyata ayırdığı alanı genişletmiştir. Bu dönemde mecmua bir “ara nesil” özelliğindedir. III. devre içerik genişletilmiştir. Mecmua artık çeşitli kavimlerin âdet, edebiyat ve ahlaklarına, şark kavimlerinin gelişimlerine, resim, mimari, mûsikî gibi güzel sanatlara, tıp, felsefe, kimya gibi ilimlerin şarkta gelişimlerine yer verilmiştir. Bütün yazılarda sade bir dil kullanılmaya özen gösterilmiştir (Timur, 1995: 20-24). 1891-1893 yıllarında Reşad'ın müdür ve başyazar olduğu dönemde yayınlanan sayılarda dergi daha çok ilk ve ortaokul seviyesindeki çocukların derslerine yardımcı olmaya yönelik yazılara yer verilmiştir. Ağırlıklı olarak fennî konular içermektedir. Sade ve basit bir dil kullanılmış olup şekil, fotoğraf gibi görsellere yer verilmiştir. Bu devrede dergi bir “çocuk dergisi” hüviyetindedir. 1893-1898 yılları arasında Ebu'l Feyyaz Hakkı müdürlüğünde ve başyazarı ise İsmail Hakkı olan bir dönemdir. Derginin hedef kitlesi ve amacı değişiklik göstermiştir. Sade ve anlaşılır olma özelliğini korumakla birlikte yer verilen konular zenginleştirilmiştir. Şiir, hikâye, roman, felsefe gibi farklı konulara yer verilmiştir. Fenni konular oldukça azaltılmıştır. Bu devrede dergi bir “edebiyat dergisi” görünümü kazanmıştır (Keleş, 1999: 367-368).

Derginin çıkış amacına bakıldığında Şark kültürü ve eski edebiyata yakın bir tutum görünmekle birlikte Batı kültürü ve edebiyatına dair bölüme yer verildiği görülmektedir. Burada roman ve hikâye çevirilerine yer verilmiştir. Ayrıca Batı mûsikîsini ele alan yazılar ile Şark ve Garp mûsikîsini karşılıklı tahlil eden yazılara yer verilmiştir (Uçman, 2004: 1).

Derginin müzik bölümünde ses ve nağme gibi kavramların tanımlaması yapılmış ve müzik duygu ilişkisine yer verilmiştir. Yunan müziğinin durumundan ve müzisyenlerinden söz edilerek doğu müziğinin sınırlı kalması üzerinde tartışmalar yürütülmüştür. Ayrıca mûsikî konusundaki yayınların az oluşuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır (Keleş, 1999: 36).

19. yüzyılda matbaa yaygınlaşana kadar Osmanlı Devleti'nde müzik alanındaki çalışmalar el yazmalarıyla kayda alınmıştır. Meşk geleneği ile yaşayan mûsikî geleneğinin kayda geçişi oldukça önem arz etmektedir. Matbaanın yaygınlaşması ile Osmanlı müzik kültürünün aktarımı da bir yenilik geçirmiştir. 1850'lerden itibaren nota yayıncılığı başlamış ve bunun haricinde müzik konusunda yayınlanan kitaplar güfte, tarih, teori ve metot konularında yoğunlaşmıştır. Ayrıca müzik konusundaki yazılara gazete ve dergilerde yer verilmeye başlanmıştır (Özkan, 2010: 62). Mekteb Mecmuası sadece siyasi ve toplumsal hayattaki yeniliğin bir temsilcisi değil aynı zamanda müziğin yazılı kültüre dönüşmesi ve yayın hayatına katılımında önem arz etmektedir.

1839 yılında Tanzîmât Fermânı'nın ilan edilmesinin ardından Osmanlı Devleti'nde yayıncılık hayatı zenginleşme göstermiştir. 8 Ağustos 1891 yılında yayın hayatına başlayan Mekteb Mecmuası Osmanlı Devleti'nin Sultan II. Abdülhamid döneminde Halkın ve özellikle de öğrencilerin millî ve mânevî açıdan desteklenmesi amacıyla yayın hayatına başlamıştır. Ahmet Rasim, Fâik Esad, Adanalı Ziyâ, Ali Muzaffer, Mazhar Bey, Sürûş, Mehmet Celâl, Halit Ziyâ, Necip Âsım, Rızâ Tevfik, Hüseyin Dâniş, İbrâhim Hakkı Paşa, Müstecabizâde İsmet, Muallim Feyzi, Reşid Bey, Fâik Reşad, Sâlih Zeki, Cemil Zeki, Hüseyin Sîret, Tevfik Fikret, ve Mehmed Celâl gibi yazarların yer aldığı mecmuada edebiyat, sanat, tarih ve kültür gibi konuların yer almasının yanı sıra Rüşdiye ve İdâdî mekteplerinin müfredatına uygun içeriklerle gerek hikâyeleştirilmiş gerekse nesir olarak kaleme alınmış yazılar bulunmaktadır.

Mecmua altı yıl boyunca yayın hayatını sürdürmüş ve bu süre zarfında üç farklı yönetim değişikliği yaşamıştır. Bu yönetim değişiklikleriyle yayın prensipleri de dönüşüme uğramıştır. İlk dönemde tamamıyla öğrencilere yönelik şekilde tasarlanırken, ikinci ve üçüncü dönemlerde halka da hitap edecek şekilde edebiyat, sanat ve kültür bağlamında yazılar kaleme alınmıştır.

Özellikle İsmâil Hakkı Bey'in Avrupa edebî eserlerinden tercüme ettiği yazılarla; Ahmed Râsim, Halid Ziyâ ve Rızâ Tevfik'in felsefî yazılarıyla Rüşdiye ve İdâdî mektebe ait bir mecmua olmanın ötesine geçerek daha zengin ve kültürel açıdan güçlü bir kimlik kazanmıştır. Mecmuada genellikle Doğu kültürü ve edebiyatını konu alan yazıların bulunması dikkat çekmektedir.

Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Demirbaş No: 0047393 kayıtlı nüshalar ve sahaflardan temin edilen nüshalar üzerinden mecmuada tespit ettiğimiz mûsikî yazılarının listesi Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Mekteb Mecmuası'nda tespit edilen mûsikî makâlelerinin listesi.

Sayı	Sayfa	Başlık
1	12-13	SAVTIN AHVÂL-İ MÛSİKİYYESİ
1	39 - 40 - 41	MÛSİKÎ
15	240	UZV-I SEM' VE SAVT
15	239-240	HİKMET-İ TABÎ'İYYE (Mûsikî Âlâtı)

DEĞERLENDİRME

1. sayının 12. ve 13. sayfalarında yer alan 'Savtın Ahvâl-i Mûsikîyyesi' başlıklı makâlede sesin titreşimlerden oluştuğu, akabinde kulağı müteesir etmesiyle ya hoşnut olunduğu ya da ızdırap çekildiği ve latif olan muntazam seslerin kalbimize kadar ulaştığından bahsederek başlamaktadır. Sesi 3 ana bölümde incelemekte şiddeti, perdesi ve yüksekliği olarak üç farklı parametre ile tanımlamaktadır. Sesin şiddetini kulağa olan tesir olarak tanımlamakta ve örneklendirerek top sesinin bir tabanca sesinden daha şiddetli olduğunu ve bu durumda topun sesinin tabanca sesinden daha ziyâde tesiri bulunmakta olduğunu anlatmaktadır. Sesin yüksekliğinin belirlenmiş bir zaman diliminde bir cisimden meydana gelen sesin miktarı olarak açıklamakta, ağır veya hafif yani pest ya da tîz olarak isimlendirildiğini aktarmaktadır. Oluşan bu irtifâ ile de sesin perdesinin oluştuğunu bu durumda da zayıf olan perdeye pest ve şiddetli olanına da tîz denildiğini belirtmektedir. Pest sesler 32 titreşime kadar inebildiği tiz olanların ise 20000 titreşime kadar çıkabildiği aktarılmaktadır. Tüm sesler incelendiğinde toplamda yedi çeşit oranın oluştuğu ve diğer tüm seslerin bu yedi orana bağlı olarak oluştuğunu anlatmaktadır. Bu yedi sesin nota karşılıklarının da (ut - do), (re), (mi), (fa), (sol), (la), (si), (do) şeklinde ve 1/1, 9/8, 5/4, 4/3, 3/2, 5/3, 15/8, 2 oranlarıyla hesaplandığını yazmaktadır. Tüm ahenkler bu yedi sesin tekrür etmesinden ibaret olduğundan ve bu yedi sesin bir araya gelmesine 'gam' denildiğinden bahsetmektedir (*Mekteb*, 1: 12).

Notaların isimlerinin Guido d'Arezzo tarafından kiliselerde Hazret-i İsâ aleyhi's-selâm hakkında okunan (Saint Jean) na't-ı rûhânîsinin her bir mısra'nın ilk harflerinden oluştuğunu ve bu harfler altı harften ibâret iken Saint Jean'da 'saint' kelimesinden türetilen (si) ifadesinin ilâvesiyle yediye tamamlandığını belirtmektedir. Ayrıca eserde yer alan (ut)'un yerine (do)'nun kullanımının zaman içerisinde Fransa'da başladığını anlatmaktadır. Tüm bu notaların işaretlerinin olduğu bir yazım şeklinin kullanılmakta olduğunu ve tegannî edilerek okunulabildiğini aktarmaktadır (*Mekteb*, 1: 13).

İlgili makâlenin Osmanlı Türkçesi metni ve transkripsiyonu Ek-1'de verilmiştir.

1. sayının 39. 40. ve 41. sayfalarındaki 'Mûsikî' başlıklı makâlede mûsikînin kulağa güzel tesir bırakan seslerden ibaret olduğunu, Her kavmin kendi tarihinde müstakil bir isim ile mûsikînin icat fazîletlerini kendilerine atfettiklerini aktarmakta ve Eski Yunan kaynaklarından mûsikî ve mûsikînin gücünden istifade etme şekilleri ve kullanımı ile ilgili bilgiler paylaşmaktadır (*Mekteb*, 1: 39).

Mûsikînin tabiatın en gizli sırlarını ortaya çıkararak, alemi en güzel tasvir eden ve insan ruhu ve eşya arasında samimiyet oluşturduğunu aktarmakta ve Afrika'daki en ilkel kabilelerin dahi kendi imkanları dahilinde mûsikîyi çok güzel icra ettiklerinden, telaffuz edilemeyen bir hız terennüm edilebilmekte olduğunu, bunun neticesinde beyan edilen tarif edilemeyen duyguların derinlemesine ifade edilebilmesi açısından çok önem arz ettiğinden bahsedilmektedir (*Mekteb*, 1: 39).

40. ve 41. sayfalarda devam eden makâlede Doğu milletlerinin müziği arasında bizim mûsikîmizin sanat açısından çok üstün olduğundan, mûsikînin kalbe ilham edilen bir his olduğu ve güftelerin latif bir lisan ile ifade edildiğinden bahsetmektedir. Bir mûsikîşinasın şâirâne zevkler ile mest olduğunda kalbî ilhâmâtını niçin sadece güfte (mevzûme) ile bestelenmesi gerekir? şeklinde eleştiri getirmektedir. Eleştirinin cevabı olarak da bu hissiyatın mûsikî ile bizzat ifade edilmesi gerektiğini, Beste yaparken sadece bir güfteyi baz alma ve kullanma mecburiyeti hissedilmesinin mûsikîmizin ilerlemesinin önünde engel teşkil ettiğini anlatmaktadır. Çünkü bu güftelerin genellikle hüznün ya da neşe teması ile sınırlı kalmakta olduğunu diğer duyguların arasında baskın olan bu iki duygunun mûsikîyi sınırlandırdığından bahsetmektedir. Geçmiş üstatların besteleri arasında tetkikler yapıldığında bu iki duygunun dışında tema içeren çok nadir örneklerin bulunduğundan yakınmaktadır (*Mekteb*, 1: 40-41).

Makâlenin son kısmında aslında yalın olarak mûsikînin çok zengin olduğunu ifade ettikten sonra ve bu zenginliğine rağmen fazla türlü çalışmaların yapılmamış olduğunu dile getirmektedir.

İlgili makâlenin Osmanlı Türkçesi metni ve transkripsiyonu Ek-2’de verilmiştir.

15. sayının 240. Sayfasında yer alan ‘Uzv-ı Sem’ ve Savt’ (Kulak ve İşitme) adlı makâlede insan eliyle üretilen ses aletlerinin yanı sıra yaratılıştan gelen tabii ses aletlerini açıklanması gerektiğinden bahsederek insan sesinin hançere ve gırtlak olarak iki kısımdan oluştuğunu, hançere deliğinin ön tarafında havanın titreşerek sesin oluştuğunu anlatmaktadır. Ses tellerinin üzerinden geçen hava hançerenin daralan kısmında aynı keman yayı gibi tesir ederek sesin oluşmasını sağladığından bahsetmektedir (*Mekteb*, 15: 240).

Bu sesin çıkmasının ardından kulağa erişmesi ise sadânın aksi şeklinde olmaktadır. Bu aks iç kulakta bulunan 4 adet küçük kemiğe intikal ederek yayılır ve titreştirir. Bu titreşim sinirler vasıtasıyla beyne ulaşmakta olduğu aktarılmaktadır (*Mekteb*, 15: 240).

İlgili makâlenin transkripsiyonu Ek-3’de verilmiştir. Osmanlı Türkçesi metni için: (Bkz. Resim 3)

15. sayı 239. ve 240. Sayfada bulunan ‘Hikmet-i Tabî’yye Mûsikî Âlâtı’ adlı makâlede ise mûsikî aletlerinin sâbit perdeli çalgılar (asvât-ı sâbite âlâtı) ve perdesiz çalgılar (asvât-ı gayr-ı mu’ayyene âlâtı) adıyla ikiye ayırmaktadır. Perdeli çalgılar ile çok sayıda perde ve oktavları ‘dizlenebildiklerinden’ istenilen perdeler çıkarılabilir. Burada ‘dizlemek’ tabirini kullanan yazar kavramı ‘sadânın aded-i ihtizâzı o nisbette tezâyüd eder’ şeklinde sıralı olarak tüm tellerde perdelerin aynı oranlar üzerinde elde edildiğini anlatmaktadır. Telin boyunu kısaltmak için eli bir miktar aşağı çekmek suretiyle fa notasının bulunduğu yerden daha da tîz diğer bir ses çıkarılabilir şeklinde örneklendirmektedir (*Mekteb*, 15: 239).

Perdeli çalgıların piyano, gırnata, kanûn, santur ve lavta, org vesâire gibi çalgılar olduğunu, perdesiz çalgıların ise keman, kemençe gibi çalgılar olduğunu, perdeli

çalgıların seslerinin yarım ses ya da tam ses şeklinde verebildiğini gerek piyano ve gerek armonikadaki siyah tuşlar yarım ses beyaz tuşlar ise tam ses aralığındadır. Bu sebepten dolayı perdeli çalgılar mûsikîmizdeki perdeleri tam anlamıyla karşılayamaz şekilde ifadeler yer almaktadır (*Mekteb*, 15: 240).

Çalgılar ile ilgili devam eden kısımda ise mûsikî çalgılarının arasında ayrımların bulunduğu, ince çalgılar olarak adlandırılan sazların genellikle kirişli (telli) olduğu, Bu tellerin bazı enstrümanlarda parmakla, bazılarında santurda olduğu gibi çekiç (zahme) vasıtasıyla, bazısında kemençe ve kemanda olduğu gibi yay sürterek, basılarında ise nefesle üflemek suretiyle ses elde edildiği, Nefesli aletlerde havanın titreşime girerek bazen bir dil üzerine çarparak bazen de gırnatada olduğu gibi kamış titreşimi ile dudakların sıkıştırması ile çalındığı anlatılmaktadır (*Mekteb*, 15: 240).

İlgili makâlenin Osmanlı Türkçesi metni ve transkripsiyonu Ek-4’te verilmiştir.

SONUÇ

Genel muhteva açısından aslında bir edebiyat dergisi olan Mekteb Mecmuası, genel kültür, sanat ve fen ilimleri içerikleriyle de çeşitlendirilmiş edebî bir yayın olarak karşımıza çıkmaktadır. Sayıların bazılarında yer alan mûsikî makâleleri az sayıda olmalarına karşın içerik seviyeleri ve detayları açısından dikkat çekmektedir. Günümüzün lise seviyesine denk gelen İdâdî ve Rüşdiye okullarının müfredatı gözetilerek hazırlanan makâlelerde mûsikî hususunda günümüze nazaran daha yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir. Edvârlar ve mûsikî risalelerinde yer alan nazari konular ile Avrupa müziği kuramlarının bir arada kıyaslanarak aktarıldığı gözlenmiştir.

Günümüz lise seviyesi mûsikî müfredatında bu konular ve detaylar yer almamaktadır. Makâlelerdeki ifade şekli ve muhtevâ o dönemin tüm öğrencilerine bugünün konservatuar öğrencisi seviyesinde bir üslup kullanılarak kaleme alındığı izlenimi vermektedir. Ayrıca konuların fizik, matematik ve biyoloji ilimlerinden sıkça istifade edilerek izah edildiği görülmektedir. Döneme göre değerlendirildiğinde yalın sayılabilecek bir dil kullanıldığı kaynaklarda yer alsa da günümüze göre anlaşılması bir miktar güç teknik ifadelerin ve tamlamaların kullanıldığı gözlenmektedir.

Ağırlıklı olarak İsmail Hakkı Bey tarafından kaleme alındığı görülen mûsikî makâlelerinin genelden özele detaylar içeren bir şekilde tasarlandığı dikkat çekmektedir. Örneğin Mûsikî bahsi sırasıyla ses, müzik kavramları, perdeler, notalar, frekanslar, frekansların işitilmesi ve algılanması şeklinde kurgulanmış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mekteb Mecmuasındaki mûsikî makâleleri yayınlandığı dönemde yaşayan tüm insanlara kültürel, sanatsal ve entelektüel derinlik katma gayesi barındırması sebebiyle önemli bir boşluğu doldurmakta ve halkın bilinç seviyesini yükseltmeye yönelik bir strateji ile hazırlanması açısından büyük önem arz etmektedir. Geçmiş dönem süreli yayınlarında mûsikî üzerine yapılacak olan çalışmaların -diğer matbû ya da el yazması eserlerden farklı

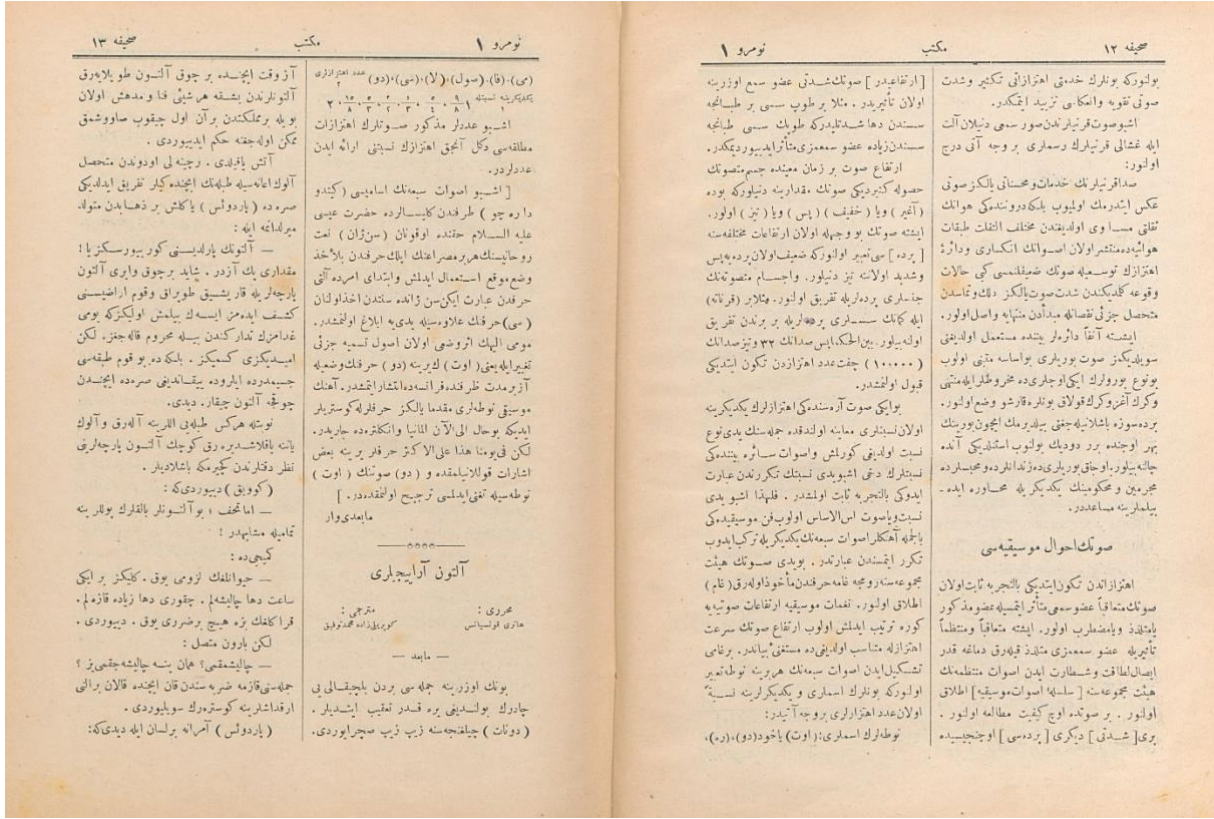
olarak- bu minvalde değerlendirilerek günümüze ulaşması müziğin halk nezdindeki karşılığının anlaşılması için büyük bir kapı aralayacak ve bizleri aydınlatacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmetoğlu, Selim, (2010). İttihatçı Aktüaliteden Kitlesele Popülariteye: Şehbal Mecmuası (1909-1914), Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- Demir, Kaan, (2016). Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923), Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan, Sayı:9, ss. 71-112.
- Göneç, E. Özgür, (2004). Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S:19, ss. 93-105.
- Karabulut, Mustafa, (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum, Mecmua, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, Yıl:1, Sayı:2, ss. 49-55.
- Karpat, Kemal, (2005). İslam'ın Siyasallaşması, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Keleş, Reyhan Elmas, (1999). Mektep Dergisinin İncelenmesi Batı Edebiyatından Tercümelere (1891-1898), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Korkmaz, Ramazan (2009). "Yeni Türk Edebiyatına Giriş", Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Mardin, Şerif, (1997). Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme: Bediüzzaman Said Nursi Olayı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mekteb*, Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Demirbaş No: 0047393 370/mek k.1.
- Özkan, Güllü, (2010). Türkiye'de Müzik Yayıncılığı ve Müzik Dergileri, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Saydam, Abdullah (2002). "Yenileşme Döneminde Osmanlı Toplumunu", Genel Türk Tarihi, C:7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Timur, Kemal, (1995). Mektep Dergisi (I. Cilt, 1891-1892) (Tasnif, İnceleme ve Değerlendirme), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Uçman, Abdullah. (2004). Mekteb. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29, Ankara.

EK-1

Resim 2: Mekteb Mecmuası Sayı 1 Sayfa 12-13

SAVTIN AHVÂL-İ MÜSİKİYYESİ

İhtizâzâtan tekevvin ettiği bi't-tecrübe sâbit olan savtın müteâkiben uzv-ı sem'i müte'essir etmesiyle uzv-ı mezkûr ya mütelezziz veyâ muztarib olur. İşte müte'âkiben ve muntazaman te'sîriyle uzv-ı sem'imizi mütelezziz kılarak dimâğa kadar îsâl-i letâfet ve şetâret eden asvât-ı muntazamanın hey'et-i mecmu'âsına [silâle-i asvât-ı müsikîyye] utlâk olunur. Bir savtta üç keyfiyet mütâla'a olunur. Biri [şiddeti] diğeri [perdesi] üçüncüsü de [irtifâ'idır]. Savtın şiddeti uzv-ı sem' üzerine olan te'sîridir. Meselâ bir top sesi bir tabanca sesinden daha şiddetlidir ki topun sesi tabanca sesinden ziyâde uzv-ı sem'imizi müte'essir ediyor demektir.

İrtifâ'-ı savt bir zamân-ı mu'ayyende cism-i mutasavvıtın husûle getirdiği savtın mikdârına denilir ki bu da (ağır) veyâ (hafif) (pes) veyâ (tîz) olur. İşte savtın bu vechile olan irtifâ'ât-ı muhtelifesine [perde]si ta'bîr olunur ki za'îf olan perdeye pes ve şedîd olanına tîz denilir. Ve ecsâm-ı mutasavvıtının cinsleri perdeleriyle tefrik olunur. Meselâ bir (gırnata) ile kemanın sesleri perdeleriyle birbirinden tefrik olunabilir. Beyne'l-hükemâ pes sadânın 32 ve tîz sadânın (10,000) çift aded ihtizâzdan tekevvin ettiği kabûl olunmuştur.

Bu iki savt arasındaki ihtizâzların yekdiğerine olan nisbetleri mu'âyene olundukda cümlesinin yedi nev' nisbet olduğu görülmüş ve asvât-ı sâ'ire beyindeki nisbetlerin dahî işbu yedi nisbetin tekerrüründen ibâret idüğü bi't-tecrübe sâbit olmuştur.

TOBİDER

Fe-li-hâzâ işbu yedi nisbet veyâ savt üssü'l-esâs olup fenn-i mûsikîdeki bi'l-cümle âhenkler asvât-ı seb'anın yekdiğeriyle tereküb edip tekerrür etmesinden ibârettir. Bu yedi savtın hey'et-i mecmû'asına Rumca gama harfinden me'hûz olarak (gam) itlâk olunur. Nağamât-ı mûsikîyye irtifâ'ât-ı savtiyyeye göre tertîb edilmiş olup irtifâ'-ı savtın sür'at-i ihtizâzla mütenâsib olduğu da müstağnî-i beyândır. Bir gam'ı teşkîl eden asvât-ı seb'anın her birine nota ta'bîr olunur ki bunların isimleri ve yekdiğerlerine nisbeten olan aded-i ihtizâzları ber-vech-i âfîdir:

Notaların isimleri: Ut yâhud (do), (re), (mi), (fa), (sol), (la), (si), (do) aded-i ihtizâzları / 2 yekdiğerine nisbetle / 1 1 9/8, 5/4, 4/3, 3/2, 5/3, 15/8, 2

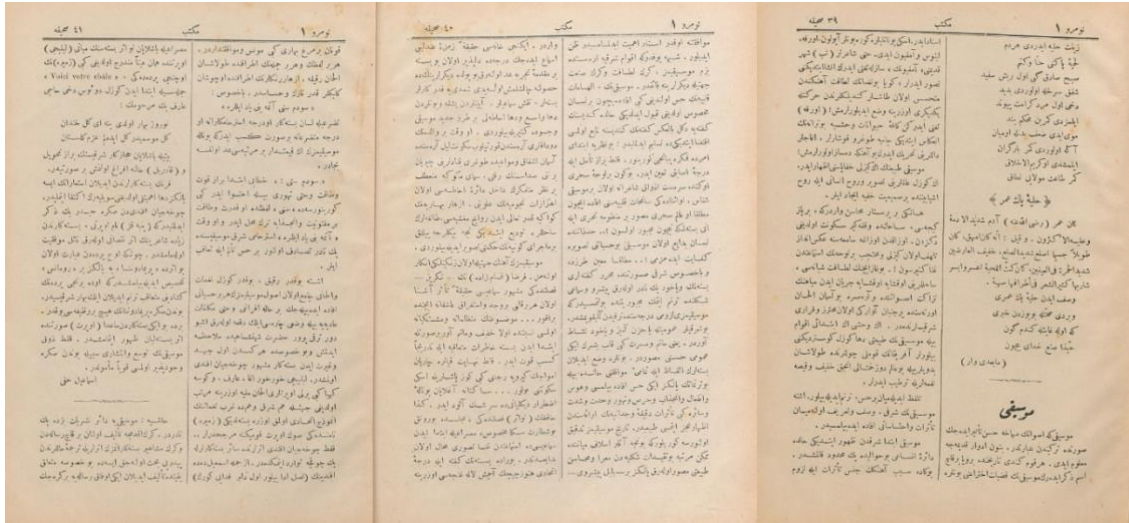
İşbu adedler mezkûr savtların ihtizâzât-ı mutlakası değil ancak ihtizâzın nisbetini irâ'e eden adedlerdir.

[İşbu asvât-ı seb'anın esâmîsi (Guido d'Arezzo) tarafından kiliselerde Hazret-i İsâ aleyhi's-selâm hakkında okunan (Saint Jean) na't-ı rûhânîsinin her bir mısra'ının ilk harfinden bi'l-ahz vaz'-ı mevki'-i isti'mâl edilmiş ve ibtidâ-yı emrde altı harften ibâret iken Saint Jean'da saint'ten ahz olunan (si) harfinin ilâvesiyle yediye iblâğ olunmuştur. Mûmâ-ileyhin eser-i vaz'ı olan usûl-i tesmiyye cüz'î tağyîr ile ya'nî (ut)un yerine (do) harfinin vaz'ıyla az bir müddet zarfında Fransa'da intişâr etmiştir. Âheng-i mûsikî notaları mukaddemâ yalnız harflerle gösterilir idiğine bu hâl ile'l-ân Almanya ve İngiltere'de cârîdir. Lâkin fî yevminâ hazâ ale'l-ekser harfler yerine ba'zı işârât kullanılmakta ve (do) savtının (ut) notasıyla tegannî edilmesi tercîh olunmaktadır.]

mâ-ba'dı var

EK-2

Resim 3: Mekteb Mecmuası Sayı 1 Sayfa 39-40-41

MÛSİKÎ

Mûsikî ki asvâtın sımâha[kulak, kulak deliği] hüsn-i te'sîr edecek sûrette terekübünden ibârettir, bütûn edvâr-ı kadîmece ma'lûm idi. Her kavim kendi târihinde bir veyâ birkaç isim zikrederek mûsikînin fazîlet-i ihtirâ'ını bunlara isnâd eder. Eski Yunanlılara göre bunlar Apollo, Orpheus, Linus ve Amphion idi. Hattâ şâirler (Teb) şehri kadimini "Amphion'un" sâzla tegannî ederek inşâ ettiğini tasavvur ederler; güyâ bu nağamâtın letâfet-i âhenginden mütehassis olan taşlar kendiliklerinden hareketle yekdiğeri üzerine vaz' edilirlermiş! (Orpheus) tegannî ederken kâffe-i hayvânât-ı vahşiyye bu terânenin in'ikâs ettiği cânibe doğru koşarlar, ağaçlar dallarını tahrîk ederek bu âhenge dem-sâz olurlarmış!

Mûsikî tabî'atin en gizli hafâyâsını izhâr eder, en güzel âlemlerini tasvîr ve rûh-ı insânî ile rûh-ı eşyâ beyinde bir samîmiyet-i hafiyye îcâd eyler.

Hangi bir perestâr-ı mahâsin vardır ki, bir yaz gecesi, sâhilinde vakfe-gîr-i sükûnet olduğu denizden, uzaktan uzağa sâmi'asına aks-endâz-ı telehhûf olan gizli ve muhtecib bir nevhanın istimâ'ından gınâ getirsin!. Boğaziçi'nin letâfet-i şebânesi, sâhillerini okşaya okşaya cereyân eden miyâhının nezâket-i asvâtında ve ara sıra bu asûmân-ı elhân ortasında pür-cünbân-ı âvâregî olan muhteriz ve firârî şarkularındadır. En vahşî en ibtidâ'î akvâm bile mûsikînin tabî'atı daha güzel gösterdiğini bilirler Afrika'nın kumlu çöllerinde dolaşan bedeviler bile bu âlem-i dūzah-misâli ancak hafîf ve kısa nağmeleriyle terdîb ederler.

Telaffuz edilemeyen bir his, terennüm edilebilir. İşte mûsikînin şerefi, vasf ve ta'rif olunamayan te'essürât ve ihtisâsâtı ifâde edebilmesidir.

Mûsikî ibtidâ şarktan zuhûr ettiği hâlde dâ'ire-i ittisâ'ı bu havâlîde pek mahdûd kalmıştır. Buna da sebep âhengin cins-i te'essürât ile lüzum-ı muvâfakatine o kadar isnâd-ı ehemmiyyet edilmemesidir zannedilir. Şüphe yoktur ki akvâm-ı şarkiyeye arasında bizim mûsikîmiz, gerek letâfet ve gerek san'at cihetiyle diğerlerine fa'iktir. Mûsikînin, ilhâmât-ı kalbiyyenin hissolunduğu gibi ifâdesiçün bir lisân-ı mahsûs olduğu kabul

edildiği hâlde kendisinin güfteye değil, bi'l-akis güfthenin kendisine tâbi' olması iktizâ ettiği de teslîm edilmelidir! Bu nazariye ibtidâ-yı emrde fikre yabancı görünür. Fakat biraz te'emmül ile derece-i isâbeti ta'ayyün eder. Bugün bir levha-i seherî önünde sermest-i ezvâk-i şâ'irâne olan bir mûsikî-şinâs, o esnâdaki sânihât-ı kalbiyyesini ifâde için mutlaka o âlem-i seheri musavver bir manzûme taharrî ile onu bestelemeğe niçün mecbûr olsun?;. Hadd-i zâtında lisân-ı bedâyi' olan mûsikî, bu hissiyatını tasvîre kifâyet edemez mi?.. Mutlaka mu'ayyen tarzda ve bâ-husûs şarkı sûretinde muharrer güfteleri bestelemek veyâhut pek nâdir olarak peşrev ve semâ'î şeklinde terennüm etmek mecbûriyetinde bulunmasıdır ki mûsikîmizi lüzûmu derecesinde terakkîden alıkoymuştur. Bu şarkılar umûmiyetle ya hüzn-âmîz veyâhut neşât-âverdir. Ya'nî mâtem ve meserret gibi kalb-i beşerin iki umûmî hissini musavverdir. Bunlara vaz' edilen bestelerin elfâz ile tamâmî-i muvâfakati hâlinde bile bu terennümâtın yalnız iki his ifâde edebilmesi ve heves ve infî'âl ve incizâb ve hırs ve tehevür ve hiddet ve şiddet vesâire gibi te'essürât-ı dakîka-i vicdâniyyenin irâ'esinden izhâr-ı acz etmesi tabî'idir. Târîh-i mûsikîmiz tedkîk olunursa görülür ki bunca asâr-ı eslâf meyânında mümkün mertebe bu takayyüdât-ı şekliyyeden mu'arrâ ve mahâsin-i tabî'ati musavver olarak yalnız bir -Bülbül Peşrevi- vardır. İkinci hânesi hakîkaten zemzeme-i andelîbi ismâ' edecek derecede dil-pezîr olan bu beste bir mukaddime-i tecrübe addolunarak bu yolda diğerlerinin de husûlüne çalışılmış olsaydı şimdiye kadar kârlar besteler, nakış semâ'îler âyînlerden başka ve bunlardan daha vâsi' ve daha ihâtalı bir tarz-ı cedîd-i mûsikî vücûda getirilebilirdi. O vakit bir vâlidenin dudakları arasından kurtulup sükûnet-i leyl arasında âsumân-ı eşfâk[=şefkatler, merhametler] ve mevâ'ide[=vaad edilmiş şeyler] doğru kanatlarını çırpan bir ninni sadâsının refti, semâ-yı mükevkebe mün'atf bir nazar-ı mütefekkirin dâhil-i dâ'ire-i ihâtası olan ihtizâzât-ı nücûmiyyenin ulviyeti, ezhâr-ı bahâriyyenin kevâkibe kadar te'âlî eden revâiyih-i mugaşşiyyesi dalgaların sâhillere tevdî' ettiği nice binlerce yıllık bir mâcerâ-yı kevnîyyenin hikmeti tasvîr edilebilirdi.

Mûsikîmizin âhenk cihetiyle olan zenginliği inkâr olunamaz. Farazâ (Kassâmzâde)'nin -Nikrîz- faslındaki meşhûr semâ'îsi hakîkaten te'essür-âşinâ olan her bir kalbi bir vecd ü istiğrâk-ı âşikâne içinde bırakır... Mevzû'unun mütezallimâne ve müştekiyâne olması nisbetinde evvelâ hafîf ve mâtem-âver bir sûretle ibtidâ eden beste hâtîrât-ı müte'âkibe ile tederîcen kesb-i kuvvet eder. Fakat nihâyet kayalara çarpan emvâcın geriye ric'ati gibi gözyaşlarıyla eski sükûnetini bulur... Sâkitâne ağlayan bu nâle-i ızırâr dinleyeni de sirişk-âlûd eder. Kezâ Hâfîz'ın (Neveser) faslındaki "Mecliste bu revnak bu şetâret sana mahsûs" mısra'ıyla ibtidâ eden semâ'îsi istimâ'ından gınâ tasavvuru muhâl olan bedâyi'dendir. Burada bestenin güfte ile derece-i ittihâdi henüz çiçek açmış lâle goncası üzerine konan bir mûrg-i bahârî gibi munis ve muvâfakat-dârdır. Her bir lütfun ve her bir cümleinin etrâfında dolaşan elhân-ı rakîka, ezhâr-ı rengârenk etrâfında uçuşan kelekler kadar nâzik ve hassastır. Bâ-husûs:

"Sevdim seni atma beni yâd ellere"

tazarru'uyla lisân-i bestekâr o derece istihâm-kârâne o derece mütezarrî'âne bir sûret kesb eder ki bu nâle mûsikîmizin en kıymetdâr bir mersiyesi addolunsa becâdır.

"Sevdim seni!" hitâbi ibtidâ biraz kuvvet ve tâkat ve hattâ tehevürü bile ihtivâ eder gibi görünürse de, "seni" lafzında o kudret ve tâkat bir meftûniyet ve incizâba terk-i mahal eder ve o vakit "atma beni yâd ellere" istihâmı şark mûsikîsinde pek nâdir tesâdüf olunur bir hiss-i te'ellüm ile te'âkub eyler.

İşte bu kadar rakîk, bu kadar güzel nağamât ve elhânı câmi' olan usûl-i mûsikîmizin her bir hissiyâtı ifâde edebilecek bir hâle ifrâğı ve hattâ mükâlemât-ı âdiyyeye bile vaz'ı çâresi ilk def'a olarak işbu devr-i terakkî-perver hazret-i şehinşâhîde mülâhaza edilmiş ve bu husûsta herkesten evvel cehd u gayret eden bestekâr-ı meşhûr Çuhacıyan Efendi olmuştur. Lelebici Horhor Ağa, Ârif, ve Köse Kahyâ gibi yerli operetleri elhân-ı milliyeye üzerine müretteb olduğu cihetle hem şark ve hem de garp nağamâtının enmûzec-i ittihâdı olmak üzere bestelediği (Zemire) nâmındaki son operet-komiğine müreccahtırlar.. Fakat Çuhacıyan Efendi eserlerinde sâ'ir bestekârlarla pek çokça tevâriid etmektedir. Ez-cümle İsmâ'il Dede Efendi'nin (Nasıl edâ bilir ol dilber-i fedâyı görün) mısra'ıyla başlayan Neveser bestenin meyânı (Lelebici) operetinde hemen aynen münderic olduğu gibi (Zemire)nin üçüncü perdedeki, "Voici votre châte" cümlesiyle ibtidâ eden güzel duos dahî Hacı Ârif Bey merhûmun:

Nevrûz-i bahâr oldu yine ey gül-i handân

Gül mevsimidir gel edelim azm-i gülistân

beytiyle başlayan Hicâzkâr şarkısının biraz tahvîl ve (Kadril) hâline ifrâğ olunmuş bir sûretidir.

Frenk bestekârlarından edilen isti'ârâtın ise yalnız daha ehemmiyetli olduğunu söyleyerek iktifâ etmelidir. Çuhacıyan Efendi'den sonra Haydar Bey zikredilmelidir ki (Penbe Kız) nâm opereti, bestekârından ziyâde şâ'irinin eser-i noksânı olarak nâ'il-i muvaffakiyyet olamamıştır. Çünkü üç perdeden ibâret olan bu eserde "Primadonna"ya yalnız bir "Romans" tahsîs edilebilmiştir ki o da birinci perdenin küşâdını müte'âkib terennüm edilen ilkbahâr şarkısıdır. Bundan sonra primadonna'nın hiçbir vazîfesi yoktur. Bir de bu iki bestekârdan mâ'âdâ (operet) sûretinde eser besteleyen zuhûr etmemiştir. Fakat zevk-i mûsikînin tevessü' ve intişârı sebebiyle bundan sonra vücûd-pezîr olması kaviyyen me'mûldür.

İsmâ'il Hakkı

*

Hâşiye: Mûsikîye dâ'ir neşriyât bizde pek nâdirdir. Gerek akdemce te'lîf olunan birkaç risâleden ve gerek meşâhîr-i bestekârânımızın eserleriyle terceme-i hâllerinden peyderpey bahsolunacak ise de bu husûsa müte'allik yakında te'lîf edilen iki ufak risâleye bir kerecik...

EK-3

UZV-I SEM' VE SAVT

Sinâî olarak yapılan âlât-ı savtiyyeden sonra hulkî ve tabîî olan âlât-ı savtiyyenin beyânı icâb eder. Ma'lûmdur ki insandaki âlât-ı savtiyye (ri'e) ve (hançere) denilen iki kıt'adan ibârettir. Bunlardan evvelkisi havânın cereyânına hizmet edip ikincisi de havâssü'l-elastikiyyesinden nâşî enâbîb-i mutasavvita misüllü derûnunda cereyân eden havâyı ihtizâz ettirerek sadânın husûlüne bâdî olur. Hançere deliğinin ön tarafı vâsi' ve sadânın tahassulüne ve arka tarafı dar olup insanın teneffüsüne mahsustur. İnsanda ve hayvânât-ı âniyyede sadânın tekevvünü hançerenin ağzı açık ve derûnu sık ve daracık olduğu hâlde içinden şiddetle mürûr ve cereyân eden havânın orada memdûd ve mevcûd

TOBİDER

International Journal of Social Sciences

Volume 7/3 2023 p. 170-187

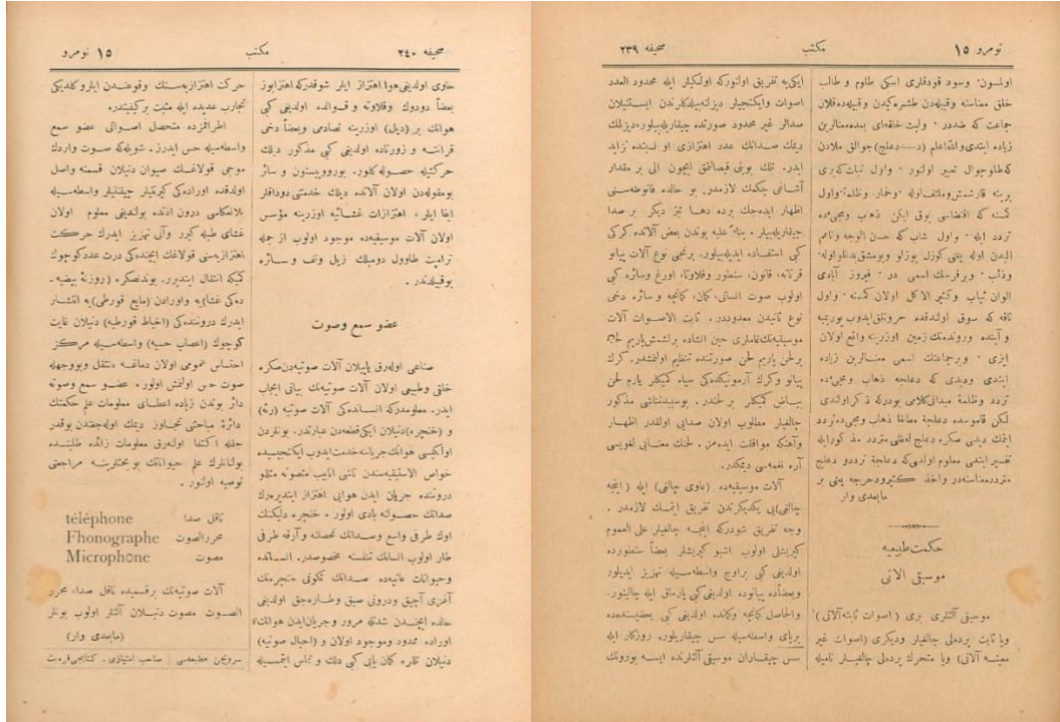
olan ve “ahbâl[=ipler]-i savtiyye” denilen tellere keman yayı gibi delk ve temâs etmesiyle hareket-i ihtizâziyyesinin vukûundan ileri geldiği tecârib-i adîde ile müsbet bir keyfiyettir.

Etrâfımızda mütehassıl asvâtı uzv-ı sem’ vâsıtasıyla hissederiz. Şöyle ki savt-ı vâridin mevci kulağın sayvan denilen kısmına vâsıl oldukda oradaki girintiler çıkıntılar vâsıtasıyla bi’l-in’ikâsı derûn-ı üznde bulunduğu ma’lûm olan gışâ-yı table girer ve onu tehzîz ederek hareket-i ihtizâziyyesini kulağın içindeki dört aded küçük kemiğe intikâl ettirir. Bundan sonra (revzene-i beyziyyedeki gışâ)ya ve oradan (mâyi’-i kurtî)ye intişâr ederek derûnundaki (ahyât-ı kurtiyye) denilen gâyet küçük (a’sâb-ı hissiyye) vâsıtasıyla merkez-i ihtisâs-ı umûmî olan dimâğa müntakil ve bu vechile savt hiss olunmuş olur. Uzv-ı sem’ ve savta dâir bundan ziyâde i’tâ-yı ma’lûmât ilm-i hikmetin dâ’ire-i mebâhisini tecâvüz demek olacağından bu kadarcıkla iktifâ olunarak ma’lûmât-ı zâ’ide talebinde bulunanların ilm-i hayvânâtın bu bahislerine mürâca’atı tavsiye olunur.

EK-4

Resim 4: Mekteb Mecmuası Sayı 15, Sayfa: 239-240

HİKMET-İ TABİ'İYYE

Mûsikî Âlâtı

Mûsikî âletleri biri (asvât-ı sâbite âlâtı) veyâ sâbit perdeli çalgılar ve diğeri (asvât-ı gayr-ı mu'ayyene âlâtı) veyâ müteharrik perdeli çalgılar nâmıyla ikiye tefrîk olunur ki evvelkiler ile mahdûdü'l-aded asvât ve ikinciler dizlenebildiklerinden istenilen sadâlar gayr-ı mahdûd sûrette çıkarılabilir, dizlemek demek sadânın aded-i ihtizâzı o nisbette tezâyüd eder. Telin boyunu kısaltmak için eli bir mikdâr aşağı çekmek lâzımdır. Bu hâlde fa notasını izhâr edecek yerde daha tîz diğeri bir sadâ çıkarılabilir. Binâen-aleyh bundan ba'zı âlâtta gereği gibi istifâde edilebilir. Birinci nev' âlât piyano kırnata, kânûn, santur ve flavta, org vesâire gibi olup savt-ı insânî, keman, kemançe vesâire dahî nev'-i sânîden ma'düddür. Sâbitü'l-asvât âlât-ı mûsikîyyenin gamları hîn-i inşâda birleşmiş yarım lahin bir lahin yarım lahin sûretinde tanzîm olunmuştur. Gerek piyano ve gerek armonikdeki siyah kemikler yarım lahin beyaz kemikler bir lahindir. Bu sebepten nâşî mezkûr çalgılar matlûb olan sadâyı ol kadar izhâr ve âhenge muvâfakat edemez. Lahnin ma'nâ-yı lügavîsi ara nağmesi demektir.

Âlât-ı mûsikîyyede "âvî çalgı" ile (ince çalgı)yı yekdiğerinden tefrîk etmek lâzımdır. Vech-i tefrîk şudur ki ince çalgılar ale'l-umûm kirişli olup işbu kirişler ba'zen santurda olduğu gibi bir eviç vâsıtasıyla tehzîz edilir ve ba'zen de piyanoda olduğu gibi parmak ile çalınır. Ve'l-hâsil kemançe ve kemande olduğu gibi ba'zısında da bir yay vâsıtasıyla ses çıkarılır. Rûzgâr ile ses çıkaran mûsikî âletlerinde ise borunun hâvî olduğu havâ ihtizâz eyler şu kadar ki bu ihtizâz bâzen düdük ve flavta ve kavalda olduğu gibi havânın bir (dil) üzerine tesâdüümü ve ba'zen dahî kırnata ve zurnada olduğu gibi mezkûr dilin

hareketiyle husûle gelir. Boru ve piston ve sâir bu makûleden olan âlâtta dilin hizmetini dudaklar îfâ eyler, ihtizâzât-ı gışâ'îyye üzerine müesses olan âlât-ı mûsîkiyye de mevcûd olup ez-cümle trampet davul dümbelek zil ve tef vesâire bu kabîldendir.